

ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК [331.4+331.5+338.2]:[323.2+327.5]

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/182-16>**Богущ Л.Г.**

кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи
Національної академії наук України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6196-3781>

Bogush Larysa

Ptoukha Institute for Demography and Social Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine

ОЦІНКА ВТРАТ У СФЕРІ ЗАЙНЯТОСТІ УКРАЇНИ ВНАСЛІДОК ВІЙСЬКОВИХ ДІЙ

В статті досліджені підходи до оцінки втрат у сфері зайнятості України внаслідок військових дій. Опрацювання методології систематизації збитків і втрат сфери зайнятості внаслідок військових дій створить передумови для якнайповнішого врахування генерованих ними нагальних і віддалених проблем та ризиків у послідовній стратегії та державній політиці повоєнного відродження, а також прискорення соціально-економічного розвитку. За впливом на перспективи повоєнного відродження та прискорення соціально-економічного розвитку України найбільшої значущості набувають втрати сфери зайнятості від: загибелі, інвалідизації, скорочення тривалості життя, погіршення якості життєдіяльності, відтворення, професійно-кваліфікаційного потенціалу робочої сили; знищення, скорочення виробничої бази, руйнування схем і механізмів постачання, збуту, логістики підприємств, закладів, окремих видів економічної діяльності та ланок спеціалізації територіальних господарських підсистем і країни в цілому; підвищення страхових та інвестиційних ризиків господарювання.

Ключові слова: сфера зайнятості, робоча сила, стратегія соціально-економічного розвитку, державна політика, оцінка втрат, війна в Україні.

LOSSES' ASSESSMENT IN THE UKRAINE' EMPLOYMENT SPHERE DUE TO MILITARY ACTIONS

The article examines approaches to assessing losses in the employment sphere of Ukraine as a result of military actions. The negatives and losses generated by the armed conflict will have a direct or indirect long-term impact on the quality of national human potential reproduction, its productive implementation in business and non-economic spheres of life. The development of methodological approaches to the systematization of the employment sphere' losses due to military operations on Ukrainian territory will create the prerequisites for the most complete consideration of the urgent and remote problems and risks generated by them in the consistent strategy and state policy of post-war revival, as well as the acceleration of socio-economic development. In this context, it is appropriate to allocate public costs for ensuring the functioning and maintenance of the employment sphere under martial law conditions, some of which are forced within the framework of the fastest possible increase in the efficiency of the country's economy functioning according to the criteria of optimizing its crisis resistance and defense capability. At the same time, we should single out direct losses, caused primarily by: the workforce death or disability; destruction, reduction of enterprises, institutions, as well as job offers in the territories of hostilities and in the regions of the civilian population mass evacuation; expenses for wages, compensations, targeted assistance for employees, entrepreneurs, self-employed who were forced to be unemployed. Indirect losses from the war include: a decrease in labor productivity and wages, a reduction in total and paid working hours, an increase in personnel turnover, the spread of structural unemployment, workforce marginalization and disqualification in communities; losses from causing damage to life, health, reproduction, psycho-physiological, professional and qualification, as well as other components of the workforce productive potential in the multi-term perspective of the post-war period; manifestations of the deterioration of the workforce living' and reproduction' socio-economic environment generated by military actions.

Key words: employment sphere, workforce, socio-economic development strategy, state policy, losses' assessment, war in Ukraine.

JEL classification: E24, E61, E65, J20, J80

Постановка проблеми. Опрацювання методологічних і методичних підходів до оцінки втрат у сфері зайнятості України внаслідок військових дій є необхідною складовою обґрунтування пріоритетів і захо-

дів стратегії повоєнного відродження та прискорення соціально-економічного розвитку, в т. ч. завдяки застосуванню інструментарію зовнішніх і міжнародних грантів, донорської допомоги та запозичень, стимулю-

ванню внутрішніх і транскордонних підприємницьких та інвестиційних ініціатив, поліпшенню якості та резильєнтності механізмів і процесів відтворення, використання і соціального захисту робочої сили.

Вплив генерованих збройним конфліктом негативів, збитків, втрат у якості відтворення вітчизняного людського потенціалу, його продуктивній реалізації в господарюванні та позаекономічних сферах життєдіяльності поєднує низку прямих та опосередкованих, значною мірою довготривалих ефектів, що стосуються: фізичного знищення та інвалідизації робочої сили; руйнування виробничої бази спектру ланок, інженерної та соціальної інфраструктури, погіршення їх матеріально-технічного забезпечення і логістики; посилення диспропорцій у територіальній організації господарювання і сфери зайнятості; розбалансування механізмів і схем ресурсного (в т. ч. кадрового) постачання та збуту продукції широкого кола галузей і видів економічної діяльності; поглиблення проблем з узгодженням попиту і пропозиції на регіональних та місцевих ринках праці (у т. ч. внаслідок транскордонного витоку кваліфікованих працівників, поширення структурного безробіття, зниження життєвого рівня економічно активного населення як чинника його маргіналізації та декваліфікації), а також із гарантуванням соціально-трудова прав зайнятих.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Невід'ємну частину фахових досліджень втрат і збитків внаслідок військових дій складають численні оцінки прямої та опосередкованої смертності населення, що проводяться як безпосередньо щодо періоду ведення збройного конфлікту, так і з урахуванням його віддалених впливів на якість відтворення спільноти, її продуктивного потенціалу (R. Muggah, M. Jawad, T. Hone, E. P. Vamos) [1–4]. Системність методології кількісно-якісних оцінок втрат і збитків, завданих економіці та спільноті, її робочій силі та сфері зайнятості в ході військових протистоянь новітнього історичного періоду забезпечує застосування підходів з теорії і практики національної безпеки, сталого розвитку, резильєнтності спектру сфер життєдіяльності країн і територіальних громад, маркетингу і менеджменту підприємства, ризикології (С. В. Іванов, Ю. В. Касперович, С. О. Лебеденко) [5–7].

Вітчизняні розробки, запит на які кардинально зріс з розгортанням та активізацією збройного протистояння у східних, південно-східних регіонах та на всій території України в 2014–2022 рр., висвітлюють, зокрема, методіку, кількісно-якісні оцінки втрат: психофізіологічного потенціалу робочої сили, часткової або повної працездатності зайнятих; робочих місць – безпосередньо для працівників, а також регіональних громад і місцевих спільнот; виробничої бази, умов господарювання, збуту продукції – для роботодавців (крупного, середнього, малого бізнесу) та самозайнятих (С. В. Іванов, В. Філіпчук, А. Октясюк, В. Поворозник, Є. Ярошенко, Ю. В. Касперович, Т. Бекер, Б. Айхенгрін, Ю. Городніченко) [5; 6; 8; 9].

Наразі державні та дорадчі громадські структури унормовують та розширюють дослідження проблематики комплексної оцінки спектру втрат і збитків для професійно-кваліфікаційного потенціалу і сфери зайнятості з огляду на пришвидшення реагування на потреби внутрішньо переміщених осіб, бізнесу з пере-

ліку ланок спеціалізації та критичного імпорту, забезпечення військових потреб та інженерної інфраструктури, а також обґрунтування запитів щодо залучення донорської і кредитної допомоги міжнародних та іноземних організацій [9–12].

Невирішені частини загальної проблеми. Враховуючи розглянутий фаховий наробок, недостатньо висвітленими залишаються підходи до систематизації втрат сфери зайнятості у результаті численних мультиплікативних впливів збройного конфлікту з урахуванням спектру прямих та опосередкованих наслідків у різнотривалій ретроспективі.

Метою статті є опрацювання методологічних підходів до систематизації збитків і втрат сфери зайнятості України внаслідок військових дій на її території як передумови якнайповнішого врахування генерованих ними нагальних і віддалених проблем та ризиків у послідовній стратегії та державній політиці прискорення соціально-економічного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Згідно із генезою кількісно-якісних втрат у сфері зайнятості України внаслідок військових дій, що впливає на перспективи їх пом'якшення / заміщення / нівелювання в процесі повоєнного відродження, доцільно сукупність негативів, проблем і збитків поділяти за:

– безповоротні втрати робочої сили та осіб у віці, молодшому за працездатний (працівників, дітей і підлітків, їх психофізіологічного, професійно-кваліфікаційного, репродуктивного потенціалу);

– втрати, основа яких була закладена довоєнними диспропорціями у розташуванні виробничої бази, ресурсів, особливостями і недоліками господарських практик їх використання, нестабільністю та деградацією процесів природного відтворення (ресурсів; населення, спільнот, систем розселення та ресурсної, в т. ч. кадрової, складової їх економік);

– втрати, що сформувалися і загострилися безпосередньо внаслідок військових дій, а відтак підлягають санації більш – менш тривалими цільовими заходами, плинном часу, або переглядом підходів до територіальних організацій систем розселення і господарювання.

Спектр досліджень наслідків збройних конфліктів у країнах світу та в Україні [3–6; 8–10], оцінюючи збитки людського потенціалу територіальних громад, окремих видів економічної діяльності та підприємств (у т. ч. стан і перспективи їх кадрового забезпечення, динаміку в умовах та оплаті найманої праці), зазвичай узагальнено розглядає такі основні фактори мультиплікативного негативного впливу військових дій:

– обстріли, руйнування: виробничої бази, інженерної та допоміжної інфраструктури підприємств (мереж електропостачання, газопроводів, водопроводів тощо); житлової, громадської забудови, а також виробничої і соціальної інфраструктури територіальних громад і регіонів (доріг, мостів, трубопроводів, інженерних систем життєзабезпечення, надання суспільно необхідних послуг і соціального захисту населення тощо);

– вимушена зупинка: техногенно небезпечних підприємств, технологічні цикли яких класифіковані за загрозами для довкілля, систем розселення, власних працівників; потерпаючого від нестачі енергоносіїв спектру видів комунальної інфраструктури житлової, громадської, виробничої забудови;

– загибель, поранення, інвалідизація, вимушене переселення або евакуація населення, що спричиняє втрату робочої сили (повну / часткову) – кваліфікованих робітників, допоміжного персоналу, а також людського потенціалу її поповнення та відтворення;

– мінування, захоплення, привласнення, евакуація, утилізація, консервація, розкрадання (у т. ч. вивезення обладнання) підприємств; втрата контролю за ресурсами виробництва, можливостей їх експлуатації, логістичних схем і транзитних шляхів постачання;

– звуження, відсутність можливостей і ринків збуту продукції; виникнення та зростання додаткових витрат на відновлення й збереження дієздатності підприємств, а також збитків від недоотримання економічної вигоди; додаткові державні витрати на закупівлю на зовнішніх ринках втрачених ресурсів і продукції (у т. ч. з переліку критичного імпорту) для вітчизняних виробництв, що дедалі скорочує перспективи фінансування та інвестування решти суб'єктів господарювання і ланок економіки України (а відтак, стимулює затримки, зниження рівня оплати праці, звільнення їх штатного і позаштатного персоналу).

Поряд із секторами військово-промислового комплексу, транскордонного транзиту і логістики, інформаційного забезпечення і безпеки, імпорту та реалізації паливно-мастильних матеріалів, виробів і комплектуючих для систем автономної електро-, теплогенерації, водопостачання, найбільш стійкими до впливу військових дій є підприємства сфери ІТ, найменш стійкими – спектр промислових підприємств та торговельні компанії, що вели діяльність у макрорегіонах довкола зони збройного конфлікту [5].

З іншого боку, вимушене перенаправлення бюджетних та інвестиційних коштів в оборонні ланки замість інноваційних та соціальних, не пов'язаних безпосередньо з веденням та обслуговуванням військових дій, виступає додатковим фактором дестабілізації загальної суспільно-економічної ситуації, зниження попиту на кваліфікованих і допоміжних працівників, погіршення рівня та належної періодичності оплати їх праці, транскордонної міграції, маргіналізації, декваліфікації робочої сили, поширення структурного безробіття (як у системах розселення поблизу лінії зіткнення, так і в тилкових регіонах).

Характеризуючи втрати та збитки, завдані сфері зайнятості під час збройного протистояння, що ускладняють проблеми повоєнного відродження, доцільно передусім виокремлювати суспільні витрати на забезпечення функціонування та підтримання сфери зайнятості в умовах воєнних дій. Частина таких видатків (зокрема, на: підвищення рівня оплати праці, допомогу і доплати військовослужбовцям, працівникам підприємств ВПК, оборонної, транспортної, іншої критичної інфраструктури; розширення мережі таких об'єктів і споруд, забезпечення посиленних режимів функціонування спектру підприємств і закладів, у т. ч. соціального спрямування; переміщення підприємств і працівників з прифронтових територій і зони бойових дій у тилкові регіони тощо) є вимушеними заходами в рамках якнайшвидшого переходу економіки країни до функціонування в умовах воєнного стану, що сприяють підвищенню її кризостійкості та обороздатності.

Водночас слід виділяти прямі втрати у сфері зайнятості під час війни, спричинені насамперед: загибеллю, інвалідизацією робочої сили; знищенням, скороченням підприємств, закладів, а також пропозиції робочих місць на територіях ведення бойових дій та в регіонах масової евакуації цивільного населення; видатками на оплату праці, компенсації, адресну допомогу вимушено незайнятим найманим працівникам, підприємцям, самозайнятим що в рамках відповідних урядових заходів звернулися до ДСЗ.

В свою чергу опосередковані втрати від збройного конфлікту охоплюють: зниження продуктивності та оплати праці, скорочення загального та оплачуваного робочого часу, посилення плінності кадрів, поширення в територіальних громадах проявів структурного безробіття, маргіналізації, декваліфікації робочої сили; збитки від завдання шкоди життю, здоров'ю, відтворенню, психофізіологічному, професійно-кваліфікаційному та іншим складовим продуктивного потенціалу робочої сили у різностроковій перспективі повоєнного періоду; різноманітні генеровані військовим діями прояви погіршення соціально-економічного середовища життєдіяльності та відтворення робочої сили.

Оцінка впливів перелічених негативних факторів і наслідків військових дій може проводитись на макро-, мезо- і мікроекономічному рівнях, тобто щодо всієї економіки України і її територіальних підсистем, окремих галузей і видів економічної діяльності, певних суб'єктів господарювання однієї, подібної і відмінної спеціалізації. Складові прямих та опосередкованих збитків і втрат для робочої сили, сфери зайнятості, підприємств на початковому етапі оцінки доцільно визначати в натуральних одиницях, частину з них, пов'язану з оплатою праці, іншими виплатами, майном, нерухомістю, виробничими ресурсами і витратними матеріалами тощо, – у вартісному вираженні. Надалі поширені в світі методики зазвичай нормують кількісно-якісні натуральні оцінки (зокрема, втрат продуктивності, психофізіологічного трудового потенціалу зайнятих і працездатного населення) із використанням: поточних і порівнянних цін на ресурси та продукцію суб'єктів господарювання у співставленні з номінальною, фактичною, порівнянною вартістю робочої сили, даними щодо тривалості трудової діяльності пересічного індивіду в різних ланках; досвіду страхування майна, нерухомості, ризиків суб'єктів господарювання, а також загальнообов'язкового і добровільного особистого та корпоративного страхування життя, здоров'я, продуктивного потенціалу, безпеки праці на виробництві; напрацьованих прецедентів встановлення змісту, обсягу і вартості втрат через судові інстанції.

В сучасній практиці країн світу оцінки втрат і збитків внаслідок військових дій найчастіше застосовуються для: обґрунтування вартості та змісту програм донорської і кредитної (фінансової, ресурсної) допомоги іноземних та міжнародних структур; визначення вартості (ринкової, страхової, заставної, інвестиційної), кредитоспроможності, ризиків господарювання підприємств. Відтак узагальнено методологія дослідження втрат охоплює: кількісно-якісну оцінку збитків і наслідків безпосередньо від військових дій; кількісно-якісну оцінку можливих ризиків та негативних наслідків завданих втрат і збитків у більш-менш

віддаленій перспективі; кількісну, за низкою параметрів якісну оцінку внутрішніх і зовнішніх можливостей (обсягу, джерел, шляхів) відшкодування втрат. Так, зокрема, оцінка генерованих військовими діями втрат і збитків окремого підприємства передбачає виявлення можливостей і визначення заходів їх мінімізації, компенсації, нівелювання із використанням виробничих потужностей, ресурсів, решти майна, робочої сили самого суб'єкта господарювання.

Можливість якнайповнішої оцінки втрат і збитків для робочої сили та сфери зайнятості України, генерованих військовим протистоянням, слід визнати відносною. Узагальнений збиток від впливу негативних факторів військових дій, а також витрат на ліквідацію їх наслідків після завершення періоду воєнного стану (тобто сукупність відповідних прямих та опосередкованих втрат) може отримувати опис та обчислюватись на кожен конкретний момент часу і переоцінюватись у перспективі з надходженням додаткової інформації щодо поточних подій і їх віддалених наслідків для вітчизняної економіки, її демографічного, професійно-кваліфікаційного потенціалу та продуктивності у масштабах держави в цілому і територіальних спільнот.

Висновки. Конструктивність стратегії повоєнного соціально-економічного відродження України безпосередньо залежатиме від системного врахування збитків і втрат, завданих робочій силі та сфері зайнятості військовими діями. Це дозволить підвищити якість заходів щодо їх пом'якшення, по-можливості заміщення

або й ліквідації, а також вибудувувати і коригувати ефективну систему відповідних пріоритетів державної політики на короткострокову та віддалену перспективу.

В контексті впливу на перспективи повоєнного відродження та прискорення соціально-економічного розвитку України найбільшої значущості набувають втрати сфери зайнятості від: загибелі, інвалідизації, скорочення тривалості життя, погіршення якості життєдіяльності, відтворення, професійно-кваліфікаційного потенціалу робочої сили; знищення, скорочення виробничої бази, руйнування схем і механізмів постачання, збуту, логістики підприємств, закладів, окремих видів економічної діяльності та ланок спеціалізації територіальних господарських підсистем і країни в цілому; підвищення страхових та інвестиційних ризиків господарювання.

Подолання проблем економіки та власне сфери зайнятості, загроз і ризиків продуктивного функціонування та відтворення робочої сили України, спричинених військовими діями, потребує довготривалої тісної співпраці держави, суб'єктів господарювання, зовнішніх і міжнародних донорів та позичальників в рамках стратегії прискорення та підвищення резильєнтності соціально-економічного розвитку на засадах диверсифікації, вдосконалення територіальної організації, інноваційної модернізації вітчизняного господарства. Добір, змістове наповнення пріоритетів і напрямів такої співпраці доцільно ґрунтувати передусім на оцінках прямих та опосередкованих збитків, втрат, негативних наслідків збройного конфлікту в ближчій та віддаленій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Estimation of population mortality in crisis-affected populations. Guidance for humanitarian coordination mechanisms. World Health Organization, October 2018. 23 p.
2. Jawad, M., Hone, T., Vamos, E. P. et al. Estimating indirect mortality impacts of armed conflict in civilian populations: panel regression analyses of 193 countries, 1990–2017. *BMC Medicine*. 2020. Vol. 18. URL: <https://bmcmedicine.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12916-020-01708-5> (дата звернення: 18.12.2022). DOI: 10.1186/s12916-020-01708-5.
3. Muggah, R. Measuring the true costs of war: consensus and controversy. *PLoS Medicine*. 2011. Vol. 8 (2). URL: <https://journals.plos.org/plosmedicine/article?id=10.1371/journal.pmed.1000417> (дата звернення: 18.12.2022). DOI: 10.1371/journal.pmed.1000417.
4. The Toll of War: The economic and social consequences of the conflict in Syria. World Bank Group, 2017. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/syria/publication/the-toll-of-war-the-economic-and-social-consequences-of-the-conflict-in-syria> (дата звернення: 18.12.2022).
5. Іванов С. В. Вплив збройного конфлікту (війни, бойових дій) на вартість підприємства. Дніпропетровськ : Вид-во Маковецький, 2015. 175 с.
6. Касперович Ю. В. Фіскальна безпека держави в умовах гібридної війни: аналітична доповідь. Київ : Фенікс, 2019. 128 с.
7. Лебеденко С. О. Ризикологія в маркетинговій діяльності. Київ : КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 72 с.
8. Філіпчук В., Октисюк А., Поворозник В., Ярошенко С. Моделі і ціна врегулювання конфлікту на Донбасі: міжнародний досвід та українські реалії. МЦПД, 2016. 28 с.
9. Бекер Т., Айхенгрін Б., Городніченко Ю. та ін. Нарис про відбудову України. London : Centre for Economic Policy Research Press, 2022. 36 с.
10. Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Затверджено Постановою КМУ від 20.03.2022 № 326 (в редакції Постанови КМУ від 22.07.2022 № 951). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.12.2022).
11. Українці продовжуватимуть отримувати допомогу по безробіттю попри воєнний стан. *Міністерство економіки України*. 21.03.2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayinci-prodovzhuvatimut-otrimuvati-dopomogu-po-bezrobittyu-popri-voyennij-stan> (дата звернення: 18.12.2022).
12. Особливості обслуговування клієнтів служби зайнятості під час воєнного стану. *Державний центр зайнятості*. 21.03.2022. URL: <https://www.dcz.gov.ua/novyna/osoblyvosti-obslugovuvannya-kliientiv-sluzhby-zaynyatosti-pid-chas-voyenno-go-stanu> (дата звернення: 18.12.2022).

References:

1. World Health Organization Group (2018) *Estimation of population mortality in crisis-affected populations. Guidance for humanitarian coordination mechanisms*. World Health Organization, 23 p.

2. Jawad M., Hone T., Vamos E. P. et al. (2020) Estimating indirect mortality impacts of armed conflict in civilian populations: panel regression analyses of 193 countries, 1990–2017. *BMC Medicine*, vol. 18. Available at: <https://bmcmmedicine.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12916-020-01708-5> (accessed 18 December 2022). DOI: 10.1186/s12916-020-01708-5.
3. Muggah R. (2011) Measuring the true costs of war: consensus and controversy. *PLoS Medicine*, vol. 8 (2). Available at: <https://journals.plos.org/plosmedicine/article?id=10.1371/journal.pmed.1000417> (accessed 18 December 2022). DOI: 10.1371/journal.pmed.1000417.
4. World Bank Group (2017) *The Toll of War: The economic and social consequences of the conflict in Syria*. The World Bank. Available at: <https://www.worldbank.org/en/country/syria/publication/the-toll-of-war-the-economic-and-social-consequences-of-the-conflict-in-syria> (accessed 18 December 2022).
5. Ivanov S. V. (2015) *Vplyv zbroinoho konfliktu (viiny, boiovykh dii) na vartist pidpriemstva* [The impact of armed conflict (war, hostilities) on the enterprise value]. Dnipropetrovsk: Publishing house Makovetskyi. (in Ukrainian)
6. Kasperovych Yu.V. (2019) *Fiskalna bezpeka derzhavy v umovakh hibrudnoi viiny* [Fiscal security of the state in the hybrid war conditions]. Kyiv: Feniks. (in Ukrainian)
7. Lebedenko S. O. (2021) *Ryzykologhiia v marketynhovii diialnosti* [Riskology in marketing]. Kyiv: Ihor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute. (in Ukrainian)
8. Filipchuk V., Oktysiuk A., Povoroznyk V., Yaroshenko Ye. (2016) *Modeli i tsina vrehuliuvannia konfliktu na Donbasi: mizhnarodnyi dosvid ta ukrainski realii* [Models and cost of conflict settlement in Donbas: international experience and Ukrainian realities]. International Center for Prospective Studies. (in Ukrainian)
9. Beker T., Aikhenhrin B., Horodnichenko Yu. et al. (2022) *Narys pro vidbudovu Ukrainy* [Essay on the reconstruction of Ukraine]. London: Centre for Economic Policy Research Press. (in Ukrainian)
10. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2022) Poriadok vyznachennia shkody ta zbytkiv, zavdanykh Ukraini vnaslidok zbroinoi ahresii Rosiiskoi Federatsii [The procedure for determining damage and losses caused to Ukraine as a result of the Russian Federation armed aggression]. *The Cabinet of Ministers of Ukraine*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/326-2022-%D0%BF#Text> (accessed 18 December 2022). (in Ukrainian)
11. The Ministry of Economy of Ukraine (2022) Ukraintsi prodovzhuvatymut otrymuvaty dopomohu po bezrobittiu popry voiennyi stan [Ukrainians will continue to receive unemployment benefits despite the martial law]. *The Ministry of Economy of Ukraine*. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayinci-prodovzhuvatymut-otrimuvati-dopomogu-po-bezrobittiu-popri-voyennij-stand> (accessed 18 December 2022). (in Ukrainian)
12. Derzhavnyi tsentr zainiatiosti (2022) Osoblyvosti obsluhovuvannia kliientiv sluzhby zainiatiosti pid chas voiennoho stanu [Peculiarities of customer service of the employment centers during martial law]. *The State Employment Center*. Available at: <https://www.dcz.gov.ua/novyna/osoblyvosti-obslugovuvannya-kliientiv-sluzhby-zainiatiosti-pid-chas-voyennogo-standu> (accessed 18 December 2022). (in Ukrainian)